

YIRTICI KUŞ TÜRLERİ İLE AVCILIK

Levent Turan*

ÖZET:

Türkiye'de ve Avrupa'da bazı yırtıcı kuş türleri avcılıkta kullanılmak amacıyla yakalanmaktadır. Bunun için farklı yöntemler kullanılmaktadır. Yine de bu şekilde zarar gören yırtıcı sayısı, tüfekler kullanılarak yapılan bilinçsiz avcılıkta öldürülen ya da yaralananlara göre daha azdır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Av, Avcı, Av Hayvanları, Yırtıcılar, Yırtıcıların Yakalanması.

ABSTRACT:

In Turkey and Europe some species of birds of prey are trapped for hunting. For this, different methods are used. However, number of the injured birds of prey less than the number of the birds of prey which are injured or killed with the method of gun which is ignorance.

KEY WORDS : Hunting, hunter, hunting animals, birds of prey, trapping of birds of prey.

1. GİRİŞ

Uzun yıllardan beri bazı yırtıcı kuş türleri Avrupa ve Türkiye'de avcılıkta kullanılmaktadır. Yırtıcıların bu amaç için yakalanmalarının ve yetiştirilmelerinin başlangıcı kesin olarak bilinmemektedir. Fakat Asya'nın step alanlarında başladığı tahmin edilmektedir. Göçebeler ve diğer avcı kavimler çok eski tarihlerden beri av esnasında yırtıcı kuş türlerini kullanmışlardır [1]. Bu yöntem sayesinde uçan avları yakalamak veya koşan avı şaşırtarak av köpeklerinin eline düşürmek mümkün olmuştur. Başlangıçtaki tek amaç besin olarak et sağlamak idi.

Bu yöntemi Avrupa'ya Hun akıncılarının getirdiği, hatta Cengiz Han'ın bile bu şekilde avlandığı yine aynı yazarlar tarafından bildirilmektedir. Bu şekilde Avrupa'ya getirilen yöntem önce yüksek kademedeki yöneticiler ve hatta hükümdarlar arasında kabul görmüş, daha sonra seçkin bir avcılık şekli olarak ortaçağda, aynı biçimiyle günümüzde Arap Yarımadası, Suriye, Ürdün, Hindistan, Pakistan, Federal Almanya, Polonya, İngiltere, Fransa, A.B.D., Kanada ve Japonya'da yayılmıştır [2].

2. TÜRKİYE'DEKİ DURUM

Bu şekilde avlanma Türkiye'de Akdeniz bölgesinde ve daha da yoğun olmak üzere Karadeniz

bölgesinde oldukça yaygındır. Bu amaçla en çok kullanılan yırtıcı türleri ise Doğan, Atmaca, Çakırkuşu ve nadiren de kartallardır.

2.1. Ortak Özellikleri

Doğanlar, Falconidae familyası adı altında kategorize edilmiştir. Yırtıcı kuşların küçükten orta boya kadar olan büyüklükteki bireyleri bu ailenin üyeleridir. Bunlar Falco cinsi adı altında toplanırlar. Türkiye'de şu ana kadar tesbit edilen Doğan türü sayısı ise dokuzdur [3].

Doğanlar, Şahinden belirgin olarak küçüktür. Kanatları dar ve genellikle sivridir. Kafaları yuvarlak, gözleri büyük ve koyudur. Üst gagada belirgin; "diş" olarak adlandırılacak yapılar bulunur. Bunlara "Doğan dişleri" adı verilir. Alt gagada ise bunlara uygun çentikler vardır.

İyi yetiştirilmiş bir Doğan avını yakalayarak sahibine ya canlı olarak getirir ya da ense kökünden bir ısırma ile öldürür.

Avcılık amacıyla yetiştirilen ve Türkiye'de yoğun olarak kullanılan bazı yırtıcı türlerinin genel özellikleri ve kırmızı listedeki tehlike dereceleri (KLTĐ) şöyledir [3,4,1] :

Falco tinnunculus Linnaeus, 1758 (KERKENEZ)

KLTĐ: A4

Erkek: 23,4-25,7 cm

Dişi: 24,6-27,1 cm

Güvercin iriliğindedir. Uzun bir kuyruğu vardır. Hızlı kanat çırpışları ile uçar. Nadiren süzülür. Uçuş esnasında sık sık kafasını oynatır. Sırt kısmı kızıl-kahve; siyah lekeli olup erkeklerde başın üstü ve kuyruk gridir. Dişilerde kuyruk pas renkli olup enine bantlar taşır. 5-6 yumurta bırakır. Kuluçka 27-31 gün sürer. Böcekler, küçük memeliler ve reptillerle beslenir.

Falco naumanni Fleischer, 1818 (KIZIL KERKENEZ)

KLTĐ: A4

Erkek: 22,7-24,7 cm

Dişi: 22,6-24,4 cm

* Doç.Dr. Levent Turan, Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Fen Bilimleri Bölümü, Biyoloji Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

Boyu ve görünüşü kerkeneze benzer. Fakat baş bölgesinde hakim olan renk mavi-gridir. Omuz ve sırt kestane kırmızısıdır. Boynun altı, göğüs, karın ve paçaları kırmızımsı-sarıdır. İris koyu kahverengidir. 3-6 yumurta bırakır. Kuluçka 28-29 gün sürer. Böceklerle, özellikle çekirge ve diğer eklembacaklılarla beslenir.

Falco peregrinus, Tunstall, 1771 (GEZGİNCİ DOĞAN)

KLTD:A2

Erkek: 29,2-30,8 cm

Dişi: 22,6-24,4 cm

Güvercinden biraz iridir. Sırt kısmının renklenmesi Delice Doğana benzer. Karın kısmı enine bantlıdır. Vücut yassı, kuyruk diğer Doğan türlerine göre daha kısadır. 3-4 yumurta bırakır. Kuluçka 29-31 gün sürer. İyi bir kuş avcısıdır. İspinozdan Güvercine, Martı, Karga ve hatta Ördek gibi iri kuşların da dahil olduğu geniş bir av yelpazesi vardır.

Falco subbuteo Linnaeus, 1758 (DELİCE DOĞAN)

KLTD: A3

Erkek: 24,7-25,7 cm

Dişi: 25,5-28,6 cm

Kanatları ince ve uzundur. Sırt kısmı gridir. Koyu bıyık çizgileri göze çarpar. Karın kısmı daha açık renkli olup uzunlamasına lekeler vardır. Bacaklarda canlı, pas kırmızısı tüyler bulunur. Göçmen bir türdür. Yaz sonuna doğru karga ve saksığan yuvalarında kuluçkaya yatar. 2-4 yumurta bırakır. Kuluçka 28 gün sürer. Odonatlar gibi bazı uçucu böcekleri ve kirlençleri uçarken avlar. Av küçük ise havada parçalayabilir..

Falco columbarius Linnaeus, 1758 (GÜVERCİN DOĞAN)

KLTD: B2

Erkek: 19,4-25,5 cm

Dişi: 19,1-20,2 cm

En küçük Doğan türüdür. Kuyruğu kısadır. Sırt ve kuyruküstü erkeklerde gri; dişilerde kahvedir. Kış zıyaretçisidir. Küçük kuşları ve bazen de küçük memelileri avlar. Yumurta sayısı 3-4; kuluçka süresi ise 27 gündür.

Falco vespertinus Linnaeus, 1758 (KIZILAYAK DOĞAN)

KLTD: A2

Erkek: 23,2-25,5 cm

Dişi: 23,5-25,3 cm

Şekil olarak Delice Doğana benzer. Erkeklerde kuyrukaltı kestane rengi olup gri bantlar taşır. Bataklik ve çalılıkların üzerinde avlanır. Özellikle böcekleri severek yer. 3-5 yumurta bırakır. Kuluçka süresi 22-23 gündür.

Accipiter nisus Linnaeus, 1758 (DOĞU ATMACASI)

KLTD: A4

Erkek: 19,2-20,9 cm

Dişi: 22,3-24,7 cm

Avcılıkta en yaygın olarak kullanılan yırtıcıdır. Erkek dişiden göze çarpmak oranda küçüktür. Erkeğin sırt kısmı mavimsi-gri veya gridir. Karın kısmı ise beyaz veya gri-beyaz olup pas renkli bantlar taşır. Dişinin sırt kısmı gri, karın kısmı ise beyaz veya açık gri renktedir. Enine koyu bantlar göze çarpar. 4-6 yumurta ile kuluçkaya yatar. Kuluçka süresi 35-38 gündür. Küçük kuş türlerini avlayarak bunlarla beslenir.

Accipiter gentilis Linnaeus, 1758 (ÇAKIRKUŞU)

KLTD: A3

Erkek: 30 -32,5 cm

Dişi: 34,1-36,5 cm

Erkeğin kafası siyah-kahve olup beyaz bir gözüstü çizgisine sahiptir. Ense tüyleri beyaz, uç kısımları siyah-kahvedir. Sırt kısmı gri, gri-kahve; karın kısmı beyaz-gri ve enine bantlıdır. 2-5 yumurta bırakır. Kuluçka süresi 35-38 gündür. Başta küçük kuşlar olmak üzere hayvansal besinlerle beslenir.

2.2. Neden Yakalanıyorlar

Türkiye'de en az 4 milyon civarında kayıtlı avcı vardır. Kayıtsız olanların sayısı ise bunun kat kat üzerindedir. Bu durum ülkemizi bir "Avcılar Ülkesi" haline getirmiştir. Türkiye'nin hemen her kesiminde, her yaşta avcı(!) her zaman görmek olasıdır. Fakat bazı yörelerimizde avlanma aktivitesi çok yoğundur. Orta ve özellikle Doğu Karadeniz bölgesi göç yollarının da buradan geçmesi nedeniyle bu açıdan oldukça önemlidir. Pek çok kuş türü, bu arada çok büyük sayılarda yırtıcı ve Bildircin (*Coturnix c. coturnix*) bu rotayı izler.

Batıda Samsun ili ile Gürcistan sınırı arasında kalan kıyı şeridinde sonbahar başından kar yağış peyriyoduna kadar devam eden geri dönüş göçü esnasında kitle halinde Bildircin avcılığına rastlanmıştır [5]. Bu av çeşitli şekillerde gerçekleştirilir. Bunlardan birisi de etkili bir yöntem olan yırtıcılarla Bildircin avıdır. Diğer türlerin yanında pek çok Doğu Atmacası (*Accipiter nisus*) bu iş için kullanılmaktadır.

3. YIRTICILARIN YAKALANMASI

3.1. Türkiye'de

Avcılıkta en çok kullanılan Doğu Atmacaları özel yöntemler kullanılarak yakalanır. Bunun için öncelikle göçmen bir tür olan karakaş ya da kızıl sırtlı Çekirge Kuşunun (*Lanius collurio*) yakalanması gerekir. Küçük bir tuzağın içine konan bir böcek, genellikle Danaburnu (*Gryllotalpa* sp.) sayesinde bu kuşları avlamak mümkündür. Uzun göç esnasında yorulan deneyimsiz, genç bireyler kolaylıkla bu tuzağa düşerler. Erginlerinin boyu yaklaşık 10 cm'dir. Pek çok avcı tarafından ya göç esnasında her yıl yeniden yakalanırlar ya da daha önce yakalanan bireyler bir kaç yıl kafeslerde tutulurlar. Yırtıcı kuşları yakalamak amacıyla tuzağa düşürülen bu kuşların beslenmesi için yine diğer yırtıcı türlerinin etlerinden faydalanılması acı bir gerçektir. Bu amaçla her yıl onbinlere ulaşan sayıda yırtıcı kuş kurban edilmektedir.

Yukarıda değinildiği şekilde yakalanan Çekirge Kuşu gözü kapatılarak kurulan bir ağın yakınındaki çubuğun üzerine konur. Uçuş esnasında, yukarıdan yerdeki avını gören yırtıcılar yaptıkları hamle sonucu bu ağlara yakalanırlar. Yakalanan Atmaca canlı veya cansız Bildircin kullanılarak ava alıştırılır. Tutulan avın bir kısmı mutlaka Atmacaya verilir. Eğitimini tamamlamış bir Atmaca ile günde ortalama 150 Bildircin avlanabildiği gözlenmiştir.

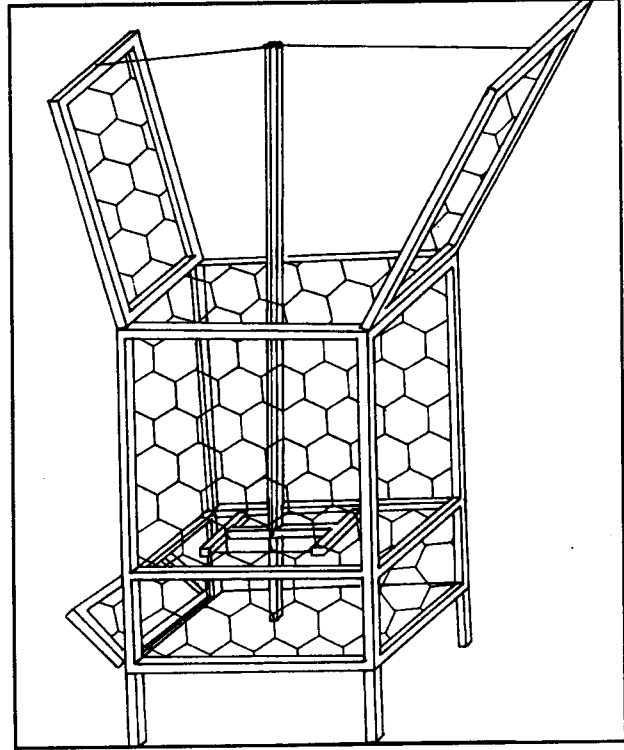
3.2. Avrupa'da

Avrupa'da yırtıcıları yakalamak için çift tabanlı, içinde canlı bir Güvercin bulunan tel bir kafes kullanılır (Bkz. Şekil 1.). Güvercin alt tabanda tutulur. Üst kısmın kapağı av için yukarı kaldırılır. Kafes, yakalama için hazırdır. Herhangi bir temas olduğunda kapaklar kapanır ve yırtıcı tuzağa düşer. Aynı anda alttaki Güvercinin kurtulabilmesi için bir diğer kapak da açılır. Böylece yakalama işlemi tamamlanmış olur.

4. SONUÇLAR VE TARTIŞMA

Diğer türlerin de korunma altında tutulmaları günümüzde gittikçe daha çok gerekli olmasına rağmen özellikle, sayıları Türkiye'de ve tüm dünyada gittikçe azalan yırtıcı kuş türlerinin bir an önce ve çok aktif bir şekilde korunması, bu kuşların göç rotası üzerinde bulunan Türkiye için, özellikle çok daha önemlidir. Çünkü Türkiye her yıl, yaklaşık yedi hafta süren, Batı Paleartik bölgedeki en büyük yırtıcı göç hareketine sahne olmaktadır. En az 200.000 yırtıcı Doğu Karadeniz bölgesinden Türkiye'ye girerek, Çoruh vadisini izler ve güneye doğru olan yolculuğuna devam eder [6].

Çalışmadan da kolayca görüleceği gibi avcılıkta kullanılan yırtıcı türlerinden sadece bir tanesi Kırmızı

Şekil 1. Avrupa'da yırtıcı kuşları yakalamak amacıyla kullanılan kafes-tuzak.

Listede "B" kategorisinde; geri kalanlar ise sayıları çok azalmış ya da tükenme tehlikesi ile karşı karşıya olan türlerin dahil olduğu "A" kategorisindedir. Bu da durumun ne kadar önemli olduğunu ve zaman kaybedilmeden bir şeyler yapılması gerektiğini gösterir.

Yırtıcı kuşların yakalanmasında başvurulan her iki yöntem karşılaştırıldığı zaman hangisinin daha az zararlı olduğu açıkça görülmektedir. Bu şekilde yapılan avcılıkta yakalanan Bildircin sayısı ne kadar fazla olursa olsun, kolayca elde edilebilen ve oldukça gelişmiş av tüfekleri ile yapılan avcılıkta öldürülenlere göre oldukça önemsiz kalır. Kitle halinde yapılan bu avların popülasyon büyüklüğüne ve bir sene sonraki göç yolculuğuna katılacak birey sayısına olumsuz etki yaptığı ve yapacağı bir gerçektir. Ne kadar yüksek olursa olsun, cezaların yanında yeterli denetim ve yöre sakinlerine yönelik bilinçlendirme çalışmaları yapılmadığı sürece etkili olamayacaktır. Bu şekilde avcılık yapanların yırtıcı ile av belgesi" alma zorunluluğu vardır. Avrupa'da geçerli olan kurallara göre her avcı bu belgeye sahip olmak için özel bir sınavı başarmak zorundadır. Silahla atıcılıkta geçerli olan tüm kurallar aynen geçerlidir ve titizlikle kontrol edilir. Türkiye'de de Merkez Av Komisyonu kararlarına göre (1996) 1995/96 av mevsiminde yeni Atmaca sertifikası verilmeyecektir. Ayrıca Milli Parklar ve Av ve Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü tarafından halkalanmış ve kayıtlı olan av Atmacalarından ölen, kaçan veya bırakılmış olan Atmaca sahiplerinin ser-

tifikaları da geçersiz olacaktır. Avrupa'da ise ehlileştirilmiş ve yetiştirilmiş yırtıcılar bu avcılarının mülkiyetindedir. Eğer sahip, kuş üzerindeki hakkından vazgeçer ya da kuş geri dönmezse öncelikle sahibine daha sonra ise av yasalarına tabidir. Bu tip yasaların Türkiye'de de uygulamaya konulmuş olması memnurluk vericidir. Fakat daha da önemlisi bu kuralların yaşama geçirilebilmesidir. Birçok yabancı ve yırtıcı kuş türünü bizlerin ve gelecek nesillerin göklerimizde daha uzun yıllar görebilmeleri ancak bu şekilde mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

- [1] Berrens, K., Bezzel, E., von Braunschweig, E., Dietzen, W., von Eggeling, F. K., Glänzer, U., Helemann, W., Leonhardt, P., Reb, W., Schneider, E., Sperber, G., Stief, R., Urban, J., Walz, K.- L. *Jagd Lexikon*. BLV. Verlagsgesellschaft. 708 pp.: 1983.
- [2] Acun, E., Nesli Tükenmekte Olan Deniz Kartalı ve Balık Kartalının Korunması Çareleri. 3. Bandırma Kuşçenneti ve Sulak Alanlar Sempozyumu. 5-7 Haziran.: 1988, Bandırma.
- [3] Kızıroğlu, İ., *Türkiye Kuşları*. OGM Yayınevi, Gazi/Ankara. 314 s.: 1989.
- [4] Kızıroğlu, İ., *The Birds of Türkiye (Species List in Red Data Book)*. Türkiye Tabiatını Koruma Derneği. Pub. No: 20, Ankara, 48 pp.: 1993
- [5] Turan, L., *Türkiye'de Kuluçkaya Yatan Bildircin Populasyonları ile ilgili Biyo-Etolojik Çalışmalar*. Doktora Tezi, H.Ü Fen Bilimleri Enstitüsü, 116 s.: 1992.
- [6] Gürpınar, T., Kuş Göçü Açısından Türkiye'nin Önemi. Türkiye ve Balkan Ülkelerinde Yaban Hayatı. Uluslararası Sempozyum. 16-20 Eylül 1987, İstanbul.